BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA TABIIY FANLARNI O‘QITISHDA YANGI PEDAGOGIK METODLARDAN FOYDALANISH ORQALI O‘QUVCHILARNING KREATIV FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH

Xalilova Gulhayo Samidillayevna
Qashqadaryo viloyati Qamashi tumani MMTBga qarashli
3-maktab boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur tezisda boshlang‘ich ta’limda tabiiy fanlarni o‘qitish jarayonida zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Muammoli ta’lim, loyiha metodi, STEAM yondashuvi, tajribaga asoslangan o‘qitish va interfaol metodlarning o‘quvchilar mustaqil fikrlashi, kuzatish, tahlil qilish, muammolarga noodatiy yechim topish hamda ilmiy dunyoqarashini shakllantirishdagi ahamiyati asoslangan. Shuningdek, tabiiy fanlar darslarida ijodiy topshiriqlar va amaliy tajribalardan foydalanish bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, tabiiy fanlar, kreativ fikrlash, innovatsion pedagogik metodlar, STEAM, muammoli ta’lim, loyiha metodi, interfaol ta’lim, mustaqil fikrlash, tajriba.

Kirish. Bugungi kunda ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarga tayyor bilimlarni yetkazish bilan cheklanib qolmasdan, ularda mustaqil fikrlash, ijodkorlik, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va yangi g‘oyalarni ilgari surish ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning bilishga bo‘lgan qiziqishini qo‘llab-quvvatlash va ijodiy salohiyatini rivojlantirish keyingi ta’lim bosqichlari uchun muhim poydevor yaratadi. Tabiiy fanlar o‘quvchilarda tabiat hodisalarini kuzatish, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash, dalillar asosida xulosa chiqarish va atrof-muhitga ongli munosabatda bo‘lish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlarga ega. Biroq ushbu imkoniyatlardan samarali foydalanish darslarni faqat nazariy ma’lumotlarni tushuntirish asosida emas, balki kuzatish, tajriba, izlanish, muammoli savollar va ijodiy topshiriqlar bilan boyitishni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, tabiiy fanlarni o‘qitishda yangi pedagogik metodlarni qo‘llash o‘quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim didaktik omil hisoblanadi. Kreativ fikrlash — bu mavjud bilim va tajribalardan foydalanib, muammolarga turli yechimlarni taklif qilish, yangi g‘oyalarni ishlab chiqish va noodatiy vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatidir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ushbu qobiliyatni rivojlantirish uchun ularning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va bilish faoliyatini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etish lozim. Tabiiy fanlar darslarida quyidagi pedagogik metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi.

Muammoli ta’lim metodi. Ushbu metod o‘quvchilar oldiga muayyan savol yoki muammoli vaziyatni qo‘yish orqali ularni mustaqil izlanishga undaydi. Masalan, “Nima uchun ayrim o‘simliklar quyosh nuri yetarli bo‘lmagan joyda yaxshi o‘smaydi?” degan savol o‘quvchilarni taxminlar bildirish, sabablarni aniqlash va kuzatishlar asosida xulosa chiqarishga yo‘naltiradi. Bunda o‘qituvchi tayyor javobni darhol bermasdan, o‘quvchilarning fikrlarini asoslashiga sharoit yaratadi.

STEAM yondashuvi. STEAM ta’limi tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik, san’at va matematikani o‘zaro integratsiyalash asosida tashkil etiladi. Masalan, o‘quvchilarga oddiy materiallardan suvni filtrlash modelini yaratish topshirig‘i berilishi mumkin. Ular materiallarni tanlaydi, modelni

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

loyihalashtiradi, sinovdan o‘tkazadi va natijalarni taqqoslaydi. Ushbu jarayon ijodkorlik, mantiqiy fikrlash va amaliy muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Loyiha metodi. Mazkur metodda o‘quvchilar muayyan mavzu bo‘yicha mustaqil yoki kichik guruhlarda izlanish olib boradilar. Masalan, “Maktab hovlisidagi o‘simliklar”, “Suvni tejash yo‘llari” yoki “Chiqindilarni qayta ishlash” mavzularida kichik loyihalar tashkil etish mumkin. O‘quvchilar ma’lumot to‘playdi, kuzatish natijalarini qayd etadi, takliflar ishlab chiqadi va o‘z loyihalarini taqdim etadi. Bu usul ularning tashabbuskorligi, hamkorlikda ishlashi va o‘z fikrini himoya qilish qobiliyatini mustahkamlaydi.

Tajribaga asoslangan ta’lim metodi. Tabiiy fanlarni amaliy tajribalar orqali o‘rganish o‘quvchilarning nazariy bilimlarini hayotiy kuzatishlar bilan bog‘lashga yordam beradi. Masalan, urug‘larning unib chiqishiga namlik va haroratning ta’sirini o‘rganish jarayonida o‘quvchilar tajriba shartlarini belgilaydi, natijalarni kuzatadi va taqqoslaydi. Bu faoliyat ularda ilmiy taxmin ilgari surish, dalillarni tahlil qilish va asoslangan xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

“Aqliy hujum” va “Klaster” metodlari. “Aqliy hujum” o‘quvchilarga muayyan savol yuzasidan imkon qadar ko‘proq g‘oya taklif qilish imkonini beradi. Masalan, “Tabiatni qanday himoya qilish mumkin?” savoli asosida o‘quvchilar turli takliflarni ilgari suradilar. “Klaster” metodi esa ushbu g‘oyalarni guruhlash va ular o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlashga yordam beradi. Bu metodlar fikrlar xilma-xilligini qadrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik metodlarning samaradorligi faqat ularni qo‘llash bilan emas, balki o‘quvchilarni faol fikrlashga jalb etish, mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatini yaratish va ularning g‘oyalarini rag‘batlantirish bilan belgilanadi. Shu sababli o‘qituvchi dars jarayonida ochiq savollar, muammoli topshiriqlar, guruhli muhokamalar va amaliy faoliyatni o‘zaro uyg‘unlashtirishi zarur.

O‘quvchilarning kreativ fikrlashini baholashda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

Baholash mezoni	**Asosiy ko‘rsatkich**
G‘oyalar xilma-xilligi	Bir muammoga bir nechta yechim taklif qilishi
Mustaqil fikrlash	O‘z fikrini mustaqil ifodalashi
Yangicha yondashuv	Muammoga noodatiy yechim topishi
Tahlil qilish	Kuzatish va tajriba natijalarini taqqoslashi
Fikrni asoslash	Taklifini dalillar bilan izohlashi
Hamkorlik	Guruhdagi muhokamada faol ishtirok etishi

Mazkur mezonlar o‘qituvchiga o‘quvchilarning ijodiy fikrlashidagi o‘zgarishlarni kuzatish, ularning kuchli jihatlarini aniqlash va keyingi mashg‘ulotlarni takomillashtirish imkonini beradi. Baholashda faqat yakuniy javob emas, balki o‘quvchining fikrlash jarayoni, izlanishi va yechimga kelish usuli ham e’tiborga olinishi lozim.

Xulosa. Boshlang‘ich ta’limda tabiiy fanlarni zamonaviy pedagogik metodlar asosida o‘qitish o‘quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirish uchun muhim pedagogik imkoniyatlarni yaratadi. Muammoli ta’lim, STEAM yondashuvi, loyiha metodi, tajribaga asoslangan o‘qitish va interfaol metodlar o‘quvchilarning mustaqil izlanishi, turli g‘oyalarni ilgari surishi, hodisalarni tahlil qilishi va muammolarga yechim topishiga yordam beradi. Ta’lim jarayonida o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

mos ijodiy topshiriqlarni tanlash, amaliy tajribalarni tashkil etish, erkin fikr bildirish muhitini yaratish va faoliyat natijalarini muntazam tahlil qilish tavsiya etiladi. Bunda o‘qituvchi bilim beruvchi bilan bir qatorda, o‘quvchilarni izlanishga yo‘naltiruvchi va ularning ijodiy tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlovchi tashkilotchi sifatida faoliyat olib borishi kerak. Shunday qilib, tabiiy fanlarni o‘qitishda innovatsion pedagogik metodlardan maqsadli foydalanish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ fikrlashini rivojlantirish, tabiiy hodisalarga ilmiy yondashuvini shakllantirish va olgan bilimlarini kundalik hayotda qo‘llashga tayyorlashning muhim shartlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. UNESCO. Education for Sustainable Development: A Roadmap. Paris: UNESCO, 2020.
3. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. Paris: OECD Publishing, 2023.
4. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
5. Bybee R.W. The Case for STEM Education: Challenges and Opportunities. Arlington, VA: NSTA Press, 2013.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.